

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΥΠΟ ΚΡΙΤΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

[Συνέχεια καὶ τέλος].

VI

Ἄν ὑπάρχωσι φράσεις τινές ὑποδεικνύουσαι οὐχὶ εὐνοῦν αἰσθημα πρὸς τὸν γάμον, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Παῦλος ἐπρωτίμων τὴν ἀγάμειαν, ὡς μᾶλλον συντελοῦσαν κατὰ τὰς τότε ιδέας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅσας κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀκολασίας πρέπει νὰ τελεσθῇ γάμος, οἱ θεμελιωταὶ τῆς θρησκείας ἡμῶν βαθέως ἐνόησαν τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀγνότης τῆς σχέσεως ταύτης. Ἐκ φράσεων τινῶν, λαμβανομένων μονομερῶς καὶ οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὸ ὅλον πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἀληθῶς τὰς ιδέας αὐτοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος παριστᾷ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα: οὐκ ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν. Δυνάμεθα ἀραγε ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐδίδαξε τὴν ἀγάπην;

Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαγορεύσῃ ἀπολύτως σχεδὸν τὴν διάζευξιν τῶν συζύγων, ἂν ἐπίστευεν, ὅτι ὁ γάμος δὲν περικλείει ἐν ἑαυτῷ εἰμὴ θεραπείαν ὑλικῶν ὀρέξεων. Ἡ αἰωνιότης τοῦ συζυγικοῦ συνδέσμου, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει ὁ Ἰησοῦς, κατ' ἀντίθεσιν μάλιστα πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἐπιτρέποντος τὴν ἐπὶ πάσῃ αἰτίᾳ ἀπόλυσιν τῆς συζύγου, ἀποδεικνύει ἐναργῶς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ὑψηλοτέραν περὶ γάμου ιδέαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποδομένης. Ἀλλως τε καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς σοβαρᾶς ἐκείνης ἐντολῆς: *ὅτι ὁ Θεὸς συνέκλεισεν ἄνθρωπος μὴ χωρίζω* περιέχει ρητὴν διακήρυξιν, ὅτι ἐν τῇ συζεύξει ἄνδρος καὶ γυναικὸς λειτουργεῖ ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ὁ γάμος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρεμβάσεως. Εἶναι ἀνόσιον καὶ ἀπρεπὲς νὰ υποθέσῃ τις, ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ ἀνემίγνυε τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καταρτίσει τοῦ γάμου, ἂν ἐπίστευεν ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ θεραπεία ὑλικῶν ἡδονῶν ἢ διακανόνισις ὠφέλιμος κοινωνικῶν συμφερόντων.

Ἀλλως τε καὶ ὁ Ἰησοῦς ἠναγκάζετο νὰ διακρίνῃ ὡς ἐπιβαλλομένην τόσῳ μᾶλλον τὴν διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐξαγνισμὸν τοῦ γάμου, ὅσῳ σπουδαιοτέρα ἡ ἄλλοτε ἦν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ ἠθικὴ ἐκλυσις. Σαφῆ ἀποδείξειν τούτου φέρουσι τὰ σοβαρὰ ἐκεῖνα νομοθετικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν τότε ἐν Ρώμῃ. Ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Ἰησοῦς ἐζήτει θρησκευτικῶς νὰ ἐξαγνίσῃ τὸν γάμον καὶ ἀνυψώσῃ τὰ ἔρειπων θέντα ἀγαθὰ ἥθη, ὁ αὐτοκράτωρ Αὐ-

γουστος δι' ἐτέρων, ὑπὸ τινα ἐποψίν φαινομένῳ ἀντιθέτων, μέσῳ ἐπεδίωκε τὸν αὐτὸν σκοπὸν, διὰ τοῦ νόμου τούτου: *Julia Poppia Poppaea καὶ τοῦ νόμου Julia de adulteriis coercendis*. Ἀμφότεροι οἱ νόμοι οὗτοι, καὶ μάλιστα ὁ δεῦτερος, διὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν προϋποθέτουσι ἐσχάτην κοινωνικὴν ἐκλυσιν. Ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆγε σοβαρὰς ζημίας κατὰ τῆς ἀγαμείας, ὡς πηγῆς διαφθορᾶς, ὁ δὲ δεῦτερος, παραπονουμένων εὐλόγως τῶν ἀγάμων, ὅτι δὲν δύνανται τὰ εὖρωσιν ἐναρέτους συζύγους, προέβη εἰς τοσαύτην αὐστηρότητα κατὰ τῆς μοιχείας, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ μοιχείᾳ καταγγελίαν εἰς πάντα τρίτον, καταστήσας δηλαδὴ δημοσίαν τὴν περὶ τούτου ἀγωγὴν. Ὅπως ἐννοήσωμεν τὴν σοβαρότητα τῶν λόγων, οἱ ὁποῖοι ἠνάγκασαν τὸν Αὐγουστον νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον αὐστηρὸν νομοθέτημα, ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κρατοῦντα κατὰ τὴν προηγουμένην ἐποχὴν τῶν αὐστηρῶν ἡθῶν τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας, ὅτε ἡ ἄπιστος σύζυγος δὲν ἠδύνατο νὰ καταγγελλῇ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τοῦ συζύγου ἢ τοῦ πατρὸς αὐτῆς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ δικασθῇ εἰμὴ μόνον ἐνώπιον οἰκογενειακοῦ δικαστηρίου καὶ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπόν, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ θεσμοῦ τούτου καὶ συμφώνως πρὸς τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀκριβῶς εἶχον ιδέαν περὶ γάμου οἱ ἱδρυταὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀφ' οὗ δὲ παρ' αὐτῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεγνωρίσθη ὁ ἱερός χαρακτὴρ τοῦ θεσμοῦ τούτου, ἡ Ἐκκλησία καλῶς τῇ πίστει καὶ ἐκ γνησίου θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἶχε λόγον νὰ παρέμβῃ εἰς τὸν γάμον, εἶναι δὲ ἀδιάφορον, ἂν τυχὸν κατὰ τὴν παρέμβασιν ταύτην οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκινήθησαν ἐν τῇ Δύσει ἢ καὶ παρ' ἡμῖν, ἐξ ὁλοκλήρου ἢ κατὰ τι, ἐκ λόγων θεοκρατικῶν ἢ ἄλλων αἰτιῶν ἀσχετῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς εἰλικρινοῦς θρησκευτικῆς πίστεως.

Καὶ κατὰ ταῦτα μὲν ὑποθέτομεν, ὅτι εἴμεθα σύμφωνοι πρὸς τοὺς θεολόγους. Ὑπερασπισθέντες ὅμως τὰς περὶ γάμου ἐντολὰς τοῦ Ἰησοῦ δὲν ὑποχρεούμεθα βεβαίως ν' ἀποδεχθῶμεν κατὰ γράμμα ὡς ὀρθὰς καὶ πάσας τὰς περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐπικρατούσας ιδέας, αἱ ὁποῖαι ἐνεκα τῆς ἀλλοιώσεως τῶν παρ' ἡμῖν ἡθῶν δύνανται νὰ καταλήξωσι κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων οὐχὶ εἰς ὑποστήριξιν ἀλλ' εἰς πλήρη ἀρνήσιν τῆς εὐγενοῦς καὶ ὑψηλῆς ἐννοίας τοῦ γάμου.

Ἐξετάσωμεν ἤδη τὴν ἐννοιαν τοῦ μυστηρίου καὶ μάλιστα τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν ὑπάρχει ἐν τῷ ἡθικῷ ἡμῶν βίῳ λέξις, περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἀκριβεστέραν ἀντίληψιν ἢ περὶ τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἀντίληψις τῆς ἐννοίας τοῦ γάμου δύναται κατ' αὐστηρὰν λογικὴν ἀνάγκην ἢ νὰ μᾶς ὑψώσῃ ἠθικῶς ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ἢ νὰ μᾶς καταρρίψῃ ἐν αὐτῇ, ὡς διαβιοῦντας καθόλου ἐκτὸς τοῦ σεμνοῦ τῆς ἡθικῆς κύκλου.

Ἡ λέξις μυστήριον κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ιδέας περικλείει προφανῶς ἐννοιαν ὑπερφυσικὴν. Ἐπομένως ἂν ἐξετασθῇ ἡ ἐννοια τῆς λέξεως ταύτης ἀνεξαρτήτως πάσης θεολογικῆς ἢ κοινωνικῆς προλήψεως, ἀποδεικνύεται ἐννοια ἀκατανόητος. Ὑπάρχουσι πολλοί, οἱ ὁποῖοι προθύμως ἐκ τούτου θὰ συνεπέραναν, ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ μυστηρίου εἶναι προφανῶς καὶ καθολοκληρίαν ψευδῆς. Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἐν γένει μὲν δὲν παραδεχόμεθα, ὅτι πᾶν τὸ μὴ ἐννοούμενον εἶναι ἀναγκαίως καὶ ψευδές, καὶ ἀποδείξις τοῦτο εἶναι, ὅτι πολλὰς ἀλήθειαι ἀκλονήτου λογικότητος καὶ σαφηνείας διῆλθον ἀκατανόητοι πρὸ τῶν ὁμμάτων τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἰδίως δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Νομίζομεν, ὅτι, ἂν ἀρχὴ τις ἐπεκράτησεν ἰσχυρὰ ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου ἐπὶ αἰῶνας πολλούς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ περικλείῃ θεμελιώδη τινα καὶ σοβαρὰν ἀλήθειαν μετ' ὅλην τὴν κατ' ἐπιφάνειαν παραδοξότητα αὐτῆς. Ψευδεῖς ἀρχαὶ πολλὰς ὑπερίσχυσαν, ἀλλὰ διαρκῶς καὶ μονίμως ἐπὶ μακρὰν ἱστορικὴν περίοδον δὲν ἴσχυον οὐδεμία ἀρχὴ στερουμένη σπουδαίας λογικῆς ὑποστάσεως. Ὡς καὶ αὕτη ἡ δουλεία ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἀρχεται νῦν δικαιολογούμενῃ. Ἡ ἀνθρωπότης οὐδέποτε ἔπαθε μόνιμον ἔκλειψιν λογικότητος. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, μετ' ὅλας τὰς τρικυμίας, τὰς ὁποίας τοσοῦτον συχνὰ ἐξήγειραν κατ' αὐτοῦ τὰ λυμαινόμενα τὸν κόσμον τοῦτον πάθη καὶ συμφέροντα, κατάρθρωσεν ὅμως πάντοτε νὰ μὴ ἀπολέσῃ τὰ ἔγνη τῆς προόδου, εἰς ἣν, ὡς ὑπὸ τινος πολιτικοῦ ἀστέρος, σελαγίζοντος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὁδηγεῖται ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης δυνάμεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀδιάφορον ἡμῖν ἤδη, ἂν καλεῖται θεία πρόνοια ἢ ἂν θεωρεῖται ὡς ἀποτέλεσμα τῶν φυσικῶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου στοιχείων.

Πρόδος ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ οὐδεμία, ἂν ὑποτεθῇ δυνατὴ ἢ ἐπὶ

μακρούς αιώνας εκλείψει τῆς λογικότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ὀφείλομεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ὡς ἀρχὴ δεσπόσασα ἐπὶ πλείστους μὲν αἰῶνας κατὰ τὸ παρελθόν, μέλλουσα δὲ, κύριος εἶδε, ἐπὶ πόσους ἔτι αἰῶνας νὰ δεσπόσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, περιέχει λογικὴν βᾶσιν ἀνεξάρτητον τοῦ ὑπερφυσικοῦ αὐτῆς περικαλύμματος.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα.

Ἡ λέξις μυστήριον περικλείει καθ' ἡμᾶς χρησιμότητα, οἷαν παρέχει ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ ἡ ἐννοία τοῦ νομικοῦ πλάσματος. Ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ πολλάκις ἀλήθειαι τις ἐπεκράτησε δανεισθεῖσα μορφήν ψευδούς. Πολλάκις τοῦτέστιν ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας δὲν ἦτο μὲν ἀρκούντως ὑψηλὴ, ὅπως περιλάβῃ τὴν ἀληθῆ φύσιν καὶ τὸν ἀληθῆ δικαιολογικὸν χαρακτήρα ἀντικειμένου τινος, εἶχεν ὅμως ἀρκετὴν δύναμιν ὅπως ἐννοήσῃ κατ' οὐσίαν τὸν ἀληθῆ τρόπον, καθ' ὃν ἔδει νὰ ρυθμισθῇ αἱ περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο νομικαὶ σχέσεις. Κατὰ τὰς τοιαύτας περιπτώσεις αἱ μὲν διδόμεναι λύσεις τῶν σχετικῶν ζητημάτων εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀρθαί, ὁ πρὸς ὑποστήριξιν ὅμως αὐτῶν παρεχόμενος ὑπὸ τοῦ νομοθέτου λόγος εἶναι ψευδής. Τοιοῦτον πλάσμα τῶν νόμων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἀπετέλεσεν ἡ ἀρχή, ὅτι τὸ πλοῖον εἶναι τμήμα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους. Αἱ ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπορρέουσιν συνέπειαι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀρθαί, καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ἀπέβλεπεν ἡ ἀνθρωπότης, εἰς τὸ νὰ κανονίσῃ δηλαδὴ ὀρθῶς τὰ σχετικὰ πρακτικὰ ζητήματα. Ἡ ἀρχὴ ὅμως καθ' ἑαυτὴν ἀποδείκνυται καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐντελὲς ψευδὴς καὶ παράλογος. Μεθ' ὅλην ὅμως τὴν ἑλλειψιν λογικότητος ἴσχυσε καὶ ἐπιστεῦθη ὡς ἀλήθεια σοβαρά, ἀποτελέσασα μάλιστα, δύναται τις εἰπεῖν, σταθμὸν προόδου τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, διότι ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ διασωθῶσιν ἄλλαι πραγματικαὶ ἀλήθειαι ἵας ὁποίας ἔνεκεν ἀτελοῦς αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ διακρίνῃ, καὶ τὰς ὁποίας ἤρξατο νῦν διακρίνουσα διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφορῶν λειτουργιῶν τοῦ πλοίου καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν Κρατῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔπεται, ὅτι τὰ νομικὰ πλάσματα εἶναι προϊόντα νωθρᾶς συνειδήσεως τοῦ δικαίου καὶ ὅτι ἡ ἐννοία αὐτῶν καταρρέει, καθόσον προάγεται ἡ ἀντίληψις τῆς ἀληθοῦς φύσεως τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς δικαιολογικὸν χαρακτηρισμόν.

VII

Ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ νομικοῦ πλάσματος χαρακτήρα φέρει καθ' ἡμᾶς, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ κοινωνικῇ ἡμῶν οἰκο-

νομίᾳ, τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Καίπερ ἐννοία ὑπερφυσικὴ καὶ ἀκατανόητος, ὅμως ἴσχυσεν ἐπὶ αἰῶνας καὶ θὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ μακρόν, διότι περικλείει ἀλήθειαν, ἡ ὁποία λαμβάνει μὲν ἐνίσχυσιν καὶ ἐπικύρωσιν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ριζικῶς ἀνεξάρτητος ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι ἡ ἱερότης ἡ πηγάζουσα ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ὑπὸ τὴν εὐγενεστάτην καὶ τελειοτάτην αὐτοῦ ἔποψιν θεωρουμένου γάμου. Ἡ ἱερότης αὕτη, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, εἶναι δ' εὐκόλον νὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου, ἂν θεωρήσωμεν τὸν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ γάμον, ὁ ὁποῖος, ἐξεταζόμενος ὑπὸ τὴν ἀρίστην αὐτοῦ μορφήν καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον ἐκ τῆς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἠθικῆς ἀνυψώσεως τῆς γυναικός, δὲν ὑπελείπετο οὐσιωδῶς τοῦ γάμου, οἷος διεμορφώθη μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐπιβολὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς. Βεβαίως ἡ σχέσις τῆς Πηνελόπης καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐκείνης μὲν διαμενούσης ἀκάμπτιον ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη εἰς τοὺς πειρασμούς καὶ τὰς ἐκβιάσεις τοσούτων νέων καὶ εὐγενῶν μνηστήρων, τούτου δὲ περιφρονούντος τὴν εὐνὴν καλλιζώνου νύμφης καὶ ἀποστέργοντος καὶ αὐτὴν τὴν ἀθανασίαν χάριν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν οἰογένην καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἡ τοιαύτη λέγομεν σχέσις, ἡ θεσπισθεῖσα ὑμνηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, δὲν εἶναι οὐσιωδῶς κατωτέρα ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν οὐδεὶος χριστιανικοῦ γάμου, ἔστω καὶ ἂν οὗτος ὑμολογήθῃ ὑπὸ εἰκοσάδος πρεσβυτέρων καὶ μητροπολιτῶν. Ἄλλως τε καὶ ἡ κατ' οὐσίαν ὁμοιότης τοῦ χριστιανικοῦ γάμου πρὸς τὸν ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ τελούμενον ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρῃ χριστιανικῇ δικαίῳ ἰσχύοντος ἔτι ὀρισμοῦ τοῦ γάμου, ὁ ὁποῖος θαυμάζεται παγκοσμίως ὡς λαμπρὰ ἀποκρυστάλλωσις τῶν εὐγενεστάτων περὶ γάμου ἰδεῶν, καὶ ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ὁ ὀρισμὸς ἐκεῖνος τοῦ Μοδεστίνου, ἀκμάσαντος ἑνα καὶ πλέον αἰῶνα πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς ἐπισήμου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους θρησκείας, καὶ πολὺ πρὶν ἢ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ θεωρηθῇ ὡς ἀναγκαία πρὸς νόμιμον κατάρτισιν τοῦ γαμικοῦ συνδέσμου.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν τούτων λόγων, ἕτερον ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον οὐσιωδέστατον καὶ ἰσχυρότατον παρέχουσιν ἡμῖν αὐτὰ τὰ σύγχρονα ἡμῶν ἥθη καὶ αἱ ἐπικρατούσαι περὶ γάμου ἰδέαι. Νομίζομεν ὅτι, ἡ παρ' ἡμῖν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως κατάστασις εἶναι τοιαύτη, ὥστε, ἐκτὸς ὀλίγων καὶ σπανιωτάτων ἐξαίρέσεων, οὐδεὶς τῶν νυμφευομένων πιστεύει εἰλικρινῶς καὶ μετὰ τῆς πρεπούσης δυνάμεως, ὅτι ὁ Θεὸς ἀναμειγνύεται πράγματι ἐν τῇ τελετῇ τοῦ γάμου αὐτοῦ καὶ ἐξαγιάζει αὐτὸς τὴν ἄλλως δῆθεν μὴ δυναμένην νὰ

ἐξαγιασθῇ στενωτάτην τῶν συζύγων ἑνωσιν. Ἄν μόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ ἐδημιούργει τὸν ἱερὸν τοῦ γάμου χαρακτήρα, τότε, ἐλλειπούσης ἢ ἀτελοῦς λειτουργούσης τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, οἱ πλείστοι τῶν παρ' ἡμῖν γάμων θὰ ἦσαν σχέσεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀνήθικοι, διότι, ὡς εἴπομεν, οὐδεμία ὑπάρχει παρ' ἡμῖν πεποιθήσις, ἡ ἀτελεστάτη καὶ καθόλου ἀνεπαρκής, περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ παρεμβάσεως ἐν τῇ τελείᾳ τοῦ γάμου. Δὲν ἔχει δὲ σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἡ ὑπόθεσις, ὅτι παρ' ἀνθρώποις τοῦ λαοῦ δύναται τυχὸν νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη πεποιθήσις, διότι παρ' αὐτοῖς συνήθως αἱ ἰδέαι περὶ Θεοῦ καὶ μυστηρίου εὐρίσκονται ἔτι εἰς νεφελῶδη καὶ ἀμόρφωτον κατάστασιν, ἀποκλείουσιν τὴν εἰλικρινῆ τῶν πραγμάτων ἀντίληψιν καὶ συνειδήσιν. Ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ κοινωνία ἡμῶν θεωρεῖ καὶ σέβεται πάντας τοὺς παρ' ἡμῖν γάμους ὡς εὐπρεπεστάτας καὶ ἀμέμπτους ἠθικὰς σχέσεις. Ἐντεῦθεν ἀναγκαιῶς ἀπορρέει συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ κρύπτωμεν, συμπέρασμα σοβαρόν, ὅτι ἡ κοινωνία ἡμῶν ἀναγνωρίζει, ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ θρησκευτικῇ τελετῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς δύναται ὁ γάμος ν' ἀντλήσῃ πλήρη τὴν ἱερότητα αὐτοῦ.

VIII

Καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς σοβαροτάτης πασῶν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἔπεται, ὅτι ἡ ἱερότης τοῦ γάμου πηγάζει ἐκ τῆς ἐνότητος τῶν ψυχῶν, τῆς παραγομένης διὰ τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος, τοῦ ὁποῖου ὁ γάμος εἶναι ἡ πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ ἐπίσημος διαβεβαίωσις καὶ τελειοτάτη παράστασις.

Ἰχνη σοβαρὰ τῆς τοιαύτης ἀντίληψεως τοῦ γάμου εὐρίσκομεν καὶ παρὰ Ῥωμαίους ἔτι. Καὶ ἀληθῶς ἦν ἀδύνατον ἡ ἄκρα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος ὀξύτης περὶ τὸν ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν τῶν νομικῶν πράξεων νὰ ἐπλανᾶτο καθόλου περὶ τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθοῦς φύσεως τοσούτου σοβαρᾶς κοινωνικῆς σχέσεως. Παρὰ Ῥωμαίους ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀληθοῦς γάμου ἦν ἡ affectio nuptialis, ἥτοι ἡ ἀγάπη τῶν νυμφευομένων, ἰδιάζουσαν ἔχουσα σημασίαν καὶ ἀνεξάρτητος οὖσα τῆς συναινεσεως αὐτῶν πρὸς γάμον. Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι δὲν ἔρκει παρ' αὐτοῖς πρὸς σύναψιν γάμου ἀπλῶς ἡ συναίνεσις, συνδυαζομένη μετὰ τινων τύπων, ὡς παρ' ἡμῖν πρακτικῶς γίνεται καὶ ἐπισήμως πιστεύεται. Ἡ συναίνεσις — καὶ ἀποροῦμεν πῶς ἀμελεῖται ἡ σοβαρὰ ἐννοία τῆς θεμελιώδους ταύτης διακρίσεως — ἡ συναίνεσις, consensus, ἀρκεῖ πρὸς σύστασιν οἰουδήποτε κοινοῦ συναλλάγματος, ἐν ᾧ ἡ affectio nuptialis εἶναι τὸ μέσον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσδίδει εἰς τὸν γάμον τὸν ὑπέροχον αὐτοῦ ἠθικὸν χαρακτήρα. Παρὰ Ῥωμαίους λοιπὸν ἀπαιτεῖτο τὸ ὑψηλότερον καὶ οὐσιωδέστατον ἐκεῖνο στοι-

χαίον, τὸ ὅποσον ἔχει τὴν πηγὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνδοτάτῃ οὐσίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ὅποσον ἐξασφαλίζει τὴν ἀληθῆ τῶν νυμφευμένων, ὡς ὄντων ὑπερόχων, ἔνωσιν. Παρὰ Ῥωμαίους ἀπῆτειτο ἐν τῷ γάμῳ καὶ ὁ ἀνώτερος ἐκείνος παράγων, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων ἀναλόγως τῆς ἐνσυνειδήτου καὶ λογικῆς αὐτῶν φύσεως καὶ ὁ ὁποῖος ἀνυψοῖ αὐτὴν ὑπεράνω τῆς κτηνώδους ὁρμῆς τῶν λοιπῶν ζώων. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖα ἡ ἀνύψωσις αὐτῇ, διότι ὁ ἄνθρωπος φέρει μετ' ἐαυτοῦ πάντοτε τὴν ἐπιγνώσιν τῆς λογικότητος καὶ ἡθικότητος αὐτοῦ, ἐπιγνώσιν, τῆς ὁποίας δὲν δύναται ν' ἀποχωρισθῇ οὐδ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν σφοδροτέρων παρφορῶν τοῦ πάθους του. Ἡ δύναμις τῆς ἐπιγνώσεως ταύτης, ἐνεργούσης ὡς κέντρον ὅζῳ ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀναγκαιῶς ἐπιβάλλει τὴν τροποποίησιν καὶ ἀνύψωσιν ὅλων τῶν αἰσθημάτων, ὅσα ἔχει κοινὰ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῶν κτηνῶν.

Ἡ ἀνύψωσις ὁμοῦ καὶ ἐξακθρόπισις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν τοιούτων αἰσθημάτων ἐνεργεῖται μόνον διὰ τῆς ἀγάπης, ὅταν ἡ ἀγάπη λαμβάνῃ τοιαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ τὸ αἰσθητικὸν τῆς συγχωνεύσεως τῆς ἰδίας ὑπάρξεως ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου. Ἡ δὲ συγχώνεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ τελεσθῇ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν σωμάτων, διότι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀτόμου δὲν ἔγκειται κυρίως ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν τῇ συνθέσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἡ συγχώνεσις ἐπομένως, ἡ ἀληθὴς δὲν δύναται νὰ τελεσθῇ εἰμὴ ἐν τῷ στοιχείῳ ἐκείνῳ, τὸ ὅποσον ἀποτελεῖ τὴν ἀνοτάτην καὶ ἐσωτάτην οὐσίαν τῆς ἀγαπωμένης ὑπάρξεως.

Τὴν ἐνότητα τῶν ψυχῶν ἐκφράζει καθ' ἡμᾶς καὶ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς νευρώδους ἐκείνης φράσεως: *Ὡστε οὐκ εἰ εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία*, φράσεως, ἡ ὁποία θὰ ἦτο περιττή, ἂν ἀνεφέρετο μόνον, ὡς δύναται νὰ ὑποτεθῇ, εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν σωμάτων, εἰς ὑπόθεσιν δηλαδή, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ. Οὐδὲ θὰ ἀνεμίγνυνεν, ὡς εἴπομεν, ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ καταρτίσει τοῦ γάμου τὸν Θεόν, ἂν περὶ τοιούτου μόνον ἀντικειμένου ἐπρόκειτο.

Ἡ συναίσθησις τῆς μετὰ τῶν ἀγαπωμένων ἐνότητος τῶν ψυχῶν καθαγιαζέει πᾶσαν σχέσιν τοῦ γάμου, ὡς ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐνωτικοῦ τούτου ψυχικοῦ αἰσθήματος. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην βεβαίως εἶχε κατὰ νοῦν ὁ δαίμονιος Οὐγκώ, λέγων πρὸς τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον

Rien ne peut te ternir, ô pur albâtre; et, [même] Dans les ravissement de l'amour accepté, Tu restes la candeur, étant la volupté.

Ἡ ἀγνότης ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς ἡδονῆς, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον σαφῶς καὶ μετὰ τοσαύτης δυνάμεως ἐκφράζει ὁ ποιητής,

δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἄνευ τῆς ἐξαγνιστικῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν διαχέει ὁ ἔρω. Ἡ ἐξαγνιστικὴ αὕτη δύναμις πηγάζει ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἰσχυροῦ τούτου αἰσθήματος. Κατὰ τὴν ὥραίαν ἰδέαν τοῦ Λεϊβνίτιου τὸ ἀγαπᾶν συνίσταται εἰς τὸ νὰ εὐρίσκῃ τις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐτυχίαν ἐν τῇ εὐτυχίᾳ τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου. Ἐντεῦθεν ὁ ἔρω παρίσταται ὡς εὐγενὲς ἐλατήριον θυσῶν χάριν τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου, ἐλατήριον τὸ ὁποῖον λαμβάνον τὴν μεζύονα αὐτοῦ ἔντασιν, φέρει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξαφάνσεως τοῦ ἐγωϊστικοῦ στοιχείου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὅποσον μᾶς ἐμπνέει τὴν σφοδρὰν πρὸς αὐτὸ συμπάθειαν. Ἡ ἐνότης τῆς ψυχῆς εἶναι ἱερά, διότι εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς γῆς πραγματοποίησις τοῦ ὑπάτου βαθμοῦ τῆς ἀγάπης, τοῦ ὑπάτου δηλαδή βαθμοῦ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγαθοποιῶν δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἀκένωτος πηγὴ καὶ προσωποποίησις εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Κατὰ ταῦτα οὐχὶ δύναται ποιητικῆς ἐξάρσεως, ἀλλ' ἐνεκα τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων, ἡ ἐνότης τῶν ψυχῶν εἶναι ἀκτίς θεοῦ φωτὸς λάμπουσα καὶ ἐξαγιάζουσα τὰ ἄδύτα τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, εἶναι ἀάρατος, ἀλλ' ἀληθὴς καὶ πραγματικώτατος σύνδεσμος, συνδέων τὴν νυμφικὴν παστάδα πρὸς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ θείαν ἀγάπην, ἥτοι πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν. Τοιουτοτρόπως ἡ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνότης τῶν ψυχῶν εἶναι ἡ ἐνθέωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ σκέψεις αὗται δύνανται μὲν νὰ ὑπομνήσωσι σχετικὴν τινα παρὰ Πλάτωνι θεωρίαν, ἀλλὰ θὰ ἦτον ἀτυχὴς ἡ μετὰ αὐτῶν σύγκυσις. Παρὰ Πλάτωνι ὁ ἔρω, παραγόμενος ὑπὸ τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου τάσεως εἰς δημιουργικότητα ἐν γένει, πνευματικὴν καὶ ὕλικήν, θεωρεῖται ὡς μέσον ἀντιλήψεως τοῦ κάλλους, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὁποίου δρᾷ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντιλαμβάνομεθα τοῦ κάλλους ὑπὸ τὴν πραγματικὴν καὶ σχετικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, ὅπως συνήθως δηλαδή ἐκδηλοῦται ἐν τῇ φύσει, ἀκολουθῶν δὲ ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ἔννοιαν, ἥτοι ἀνεξαρτήτως τόπου, χρόνου καὶ ὕλης, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τοῦ ἔρωτος ἐρχόμεθα εἰς ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, καθὼς τῆς ὑψίστης τοῦ κάλλους τελειότητος. Ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη, ὡς γνωστόν, ἀκριβῶς ἐνεκα τῆς ἄκρας αὐτῆς γενικότητος καὶ τοῦ υπερβολικοῦ αὐτῆς ἰδεαλισμοῦ, φέρει ἐξουδετέρωσιν τῆς διαφορᾶς τῶν φύλων. Ἐν τούτοις ἡ διαφορὰ τῶν φύλων ἐνισχύει τὴν πρὸς ἐνότητα τάσιν τῶν ψυχῶν, ὡς μαρτυρεῖ ὅλη ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, παρ' ἡ ἐκτὸς τοῦ γάμου σπανίως θὰ εὕρῃ τις παραδείγματα τοιαύτης πρὸς ἀλλήλους ἀφοσιώσεως, ὁποῖα συνθησάτα παρέχει ὁ ἀληθὴς καὶ ἀπόλυτος σύνδεσμος ἀνδρὸς καὶ γυναικός.

Διὰ τῆς ἐνότητος τῶν ψυχῶν, τῆς πη-

γαζούσης ἐκ τῆς ἀγάπης, ἐξηγεῖται καὶ τὸ περίεργον φαινόμενον τῆς λύσεως τῆς γυναικείας αἰδοῦς ἐν τῷ γάμῳ. Βεβαίως εἶναι παράδοξον γεγονός, ὅτι ἡ σεμνὴ παρθένος, ἡ ὁποία αἰσθάνεται πορφουμένους τὰς παρειάς αὐτῆς ἐπὶ τῷ πονηρῷ βλέμματι αὐθάδους διαβάτου, αἰφνης μετὰ τὸν γάμον καὶ μόλις διαβῇ τὸν οὐδὸν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου δὲν ἐπιφυλάττει ἐκ τῆς συστολῆς αὐτῆς ἡ μικρὸν τμήμα καὶ τόσον ἴσως μόνον ὅσον ἀρκεῖ, ὅπως ἐξεγείρῃ ἔτι μᾶλλον κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην στιγμὴν τὸ γόητρον τῆς ἰδίας καλλονῆς. Ἐντεῦθεν καθίσταται ἄξιον ἀπορίας ποῦ ἄρ' αἱ κρύπτονται, αἱ κατὰ Πίνδαρον,

κρυπταὶ
κλειδεὲς
ἱερῶν φιλοτήτων;

Καθ' ἡμᾶς ὅταν οἱ νεόνυμφοι συνδέωνται δι' ἀγάπης βαθείας καὶ εὐκρινούς, ὅταν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν, ἐλαυνόμεναι ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ὁρμῶσιν εἰς ἔνωσιν ἐξαλείφουσιν πᾶσαν μετὰ αὐτῶν διαφορὰν, δὲν ὑπάρχει τότε ἡ ἐλάχιστος καὶ ἐκ συνηθείας παραγόμενος λόγος αἰδοῦς, διότι ἡ ψυχὴ ἐκατέρου ἀνήκει εἰς τὸν ἄλλον καὶ οὐδεὶς βεβαίως αἰδεῖται τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. Ἐν τῇ ἀγάπῃ λοιπὸν τῶν νυμφευμένων κεῖνται, αἱ κατὰ Πίνδαρον μυστικαὶ κλειδεὲς τῶν ἱερῶν ἐνώσεων.

IX

Δὲν δύνανται ὁμοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι τὴν συνειδήσιν τῆς διὰ τοῦ ἔρωτος παραγόμενης ψυχικῆς ἐνότητος. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται καὶ εὐαίσθησις ψυχῆς καὶ ποιά τις μόρφωσις καὶ περιστάσεις ἀρμόζουσιν. Μόνον οἱ ἐκλεκτοὶ δύνανται ν' ἀντιληφθῶσι τοῦ ἔρωτος, ὅφ' οἷαν ἐποψιν ἐθεωρήσαμεν αὐτόν. Οὐχὶ δὲ σπανίως ζητεῖται διὰ μαχαίρων καὶ περιστροφῶν νὰ ἐπιβληθῇ ἡ συμπάθεια ἐπὶ τῆς ἀγαπωμένης ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωϊστικὸς οὗτος τρόπος τοῦ ἀγαπᾶν οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶναι σπάνιος, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν ἤρξατο συμβαίνειν. Ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν ἡθῶν εἶναι ἄξιον μνείας, ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου παράφορος ἐραστὴς ἐν τινὶ πόλει τῆς Θεσσαλίας, ἀντὶ διὰ θυσῶν νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐκλεκτὴν τῆς καρδίας του, ἐκρήμνισεν αὐτὴν ἐντὸς φρέατος καὶ καθήσας ἐπὶ τοῦ στομίου, ὥστε νὰ μὴ ἀκούωνται αἱ κραυγαὶ τοῦ θύματος, ἡπεῖλει νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ πνιγῇ, ἂν δὲν τῷ ὑπέσχετο ἔρωτα.

Τοιαύτης ὑπαρχούσης καταστάσεως, ἡ ἐξαγίασις τοῦ γάμου δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἢ δι' ἐξωτερικοῦ τινος ἢ τεχνητοῦ μέσου, ἥτοι διὰ πλάσματος. Ἐντεῦθεν πηγάζει εὐλόγως ἡ παρέμβασις τῆς Ἐκκλησίας. Λίαν δὲ φυσικῶς ἔρχεται ἡ παρέμβασις τῆς χριστιανικῆς μάστιγας Ἐκκλησίας ἐν τῷ γάμῳ, διότι πρόκειται περὶ δημιουργίας ἡ ἐνισχύσεως, εἰς τὸν ὑπάτον

βαθμὸν καὶ ὑπὸ τὴν εὐγενεστάτην αὐτοῦ μορφήν, τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀγάπης, τοῦ αἰσθήματος δηλαδὴ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ αὐτὴν τὴν βᾶσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁσάκις αἱ τραχεῖαι ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν δύνανται νὰ ἀρθῶσιν ἀφ' ἐαυτῶν εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τοῦ γάμου, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὁ ἔρως, ἡ Ἐκκλησία ἐνεργοῦσα διὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἐπιβάλλει ἐξωθεν τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς ἀλλήλους αἰωνίως καὶ ἀπολύτου ἀφοσιώσεως τῶν συζύγων. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, ἂν ὑπάρχει εἰλικρινὴς καὶ ἐνθερμος θρησκευτικὴ πεποιθήσις ἐπέρχεται μέχρι τινὸς βαθμοῦ τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἐξοχὸν ἀποτελεσμα, τὸ ἐκ τῆς αὐθορμῆτου ἀγάπης προερχόμενον. Οἱ τοιοῦτοι σύζυγοι ἀνήκουσιν εἰς ἀλλήλους, διότι τοιαύτην ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιταγήν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρ' αὐτοῖς ἐλλείπει ἡ πλήρης ἐκείνη συνειδήσις τῆς ἀφοσιώσεως, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν τῇ αὐθορμῇ τῶν ψυχῶν ἐνώσει. Ἐνταῦθα διὰ τεχνικοῦ μόνον μέσου ἐπέρχεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ κοσμικοῦ μέχρι τοῦ θείου, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἐνώσις τις ψυχῶν γίνεται.

X

Εἶναι ὁμως φανερόν, ὅτι, ὁσάκις δὲν ὑπάρχη οὔτε ἑδραία καὶ ἐνθερμος θρησκευτικὴ πεποιθήσις, οὔτε ἔρως εἰλικρινὴς καὶ ἀληθὲς μεταξὺ τῶν νυμφευομένων, ὁ γάμος εἶναι δύσκολον νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἀποτελεῖ ἡθικὴν σχέσιν σοβαρῶς ἀνωτέραν τοῦ κοινοῦ καὶ προσωρινοῦ συνδέσμου ἐνὸς ἀνδρὸς μετὰ τινος γυναικὸς. Ὁ γάμος τότε δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ ἐνώσιν τῶν σωμάτων, ἡ ὁποία εἶναι ἐντελὴς πραγματικὴ, διότι ὅλα τὰ ἐνούμενα στοιχεῖα εἶναι πράγματα. Καὶ παρὰ Ῥωμαίους δὲ ὅταν ἐκ τοῦ γάμου ἔλειπεν ἡ affectio nuptialis, τοῦτέστιν ἡ ἀγάπη μεταξὺ τῶν νυμφευομένων, ὁ γάμος τότε ἐξακατηρῆτο ὡς παλλακεία. Ἀληθῶς ἡ σχέσις αὕτη, στερουμένη τοῦ δημιουργοῦντος τὸν ἀληθῆ γάμον στοιχείου, κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει τῆς ἐμπορικῆς συντροφίας, εἰς τὸ ἐταιρικὸν κεφάλαιον τῆς ὁποίας κατατίθενται ἐκτὸς τῶν ἀκινήτων καὶ κινήτων κτημάτων, καὶ δύο ἀνθρώπινα σώματα. Πόσον διαφέρει ἡ σχέσις αὕτη τῆς ἄλλης εὐγενεῖς σχέσεως, τοῦ ἀληθοῦς δηλαδὴ γάμου, αἰσθάνεται τις ζωηρότερον, ἂν θεωρήσῃ τὰς συνεπείας. αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τινος ἐποψίν δύνανται ν' ἀκολουθήσωσιν ἐκ τῆς ἐντελοῦς ταύτης ἐνώσεως. Διότι πᾶσα ἐνώσις ἐντελὴς πραγματικὴ ὑπάγεται κατ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Ἐντεῦθεν ἐπεταί, ὅτι, ὑπὸ θεωρητικὴν ἐποψίν, ἐν τῇ τοιαύτῃ σχέσει ἡ ἐκπλήρωσις παντὸς μεταξὺ τῶν συζύγων καθήκοντος, ἔστω καὶ τοῦ μᾶλλον ἰδιάζοντος, δύναται νὰ ἐκβιασθῇ δι' ἀγωγῆς καὶ διὰ παρεμβάσεως χωροφυλάκων. Μόνον ὁ ἐπὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ψυχῶν διὰ τῆς ἀγάπης ἡ τῆς Ἐκκλησίας στηριζόμενος ἀληθὲς τῶν συ-

ζύγων σύνδεσμος, ὡς ἐξόχως ἡθικὴ σχέσις, ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀποκρούσῃ μακρὰν τῶν ἀδύτων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νόμου, διότι ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν ψυχῶν, διότι αἱ ψυχαὶ εἶναι αὔλαιοι καὶ ἀνεπίδεκτοι οἰουδὴποτε καταναγκασμοῦ.

XI

Ἐπὶ τέλους ὁ γάμος δύναται νὰ λάβῃ τὴν ἐξαγίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνατροφῆς τέκνων. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πιστεύομεν, ὅτι κατ' ὁλοκληρίαν καὶ πάντοτε εἶναι ἀγαθὸν ζῶν ὑποθέτομεν μάλιστα ὅτι ἐνέχει πολλὴν ἀλήθειαν ἡ ἰδέα τοῦ Γκαίτε περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χρήσεως τῆς λογικῆς δυνάμεως, μεθ' ἧς ἐπρόκεισεν αὐτὸν ὁ Θεός :

Er nennt's Vernunft und braucht's allein
Nur thierischer als jeder Thier zu sein.

Ἄλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἂν δὲν εἶναι πάντοτε ἀγαθός, πάντοτε ὁμως περιέχει φύσει ἡ δύναται φύσει ν' ἀποκτήσῃ τὴν συνειδήσιν τῆς ἀδικίας του. Ἐντεῦθεν ἡ παραγωγή καὶ ἀνατροφή ἀνθρώπου, ὄντος πεποικισμένου διὰ συνειδήσεως τοῦτέστι διὰ θείας τινος δυνάμεως, εἶναι πρῶξις ἱερὰ, ἐξαγιαζούσα καὶ τὸν γάμον, ὁ ὁποῖος χάριν αὐτῆς συνάπτεται. Δὲν λέγομεν τι περὶ τῶν χάριν τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων ὑφισταμένων θυσῶν καὶ στερήσεων, διότι ἂν ὁ σκοπὸς αὐτῶν δὲν ἦτο ἱερός, ἡ ἐπιτροπὴ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος θὰ ἦτο ἐλαχίστη.

Τὴν διὰ τοῦ τρόπου ὁμως τούτου ἐπέρχομένην ἐρώτητα τοῦ γάμου θεωροῦμεν κατωτέραν τῶν προηγουμένων, διότι ἡ ἐρώτης τοῦ μεταξὺ τῶν συζύγων συνδέσμου ἐπέρχεται ἐξ ἀντανάκλασεως, διὰ τῆς ἐρώτητος τοῦτέστι τοῦ σκοποῦ, χάριν τοῦ ὁποῖου συνάπτεται. Ἡ ἄμεσος μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσις δὲν περιβάλλεται ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ κοσμοῦντος τὰς λοιπὰς ἀνωτέρου χαρακτῆρος. Οἱ τοιοῦτοι σύζυγοι δὲν αἰσθάνονται πρὸς ἀλλήλους στοργὴν τινε, εἰμὴ, οὕτως εἶπεῖν, διὰ τῆς καρδίας τῶν τέκνων των. Ἡ ἰδίᾳ ἐκάστου προσωπικότης, ἀνεξαρτήτως τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὸ τέκνον, οὐδεμίαν σχεδὸν κέκτηται ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐπιρροήν.

XII

Συνοφίζοντες τὰς σκέψεις ἡμῶν παρατηροῦμεν, ὅτι κατ' ἡμᾶς ἐξ ἰσῶς τῆς ἀληθείας ἀπέχουσιν ἀμφοτέραι αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ὑποστηριζόμεναι θεωρίαι, ἡ τε θεωρία, κατ' ἣν ἡ ἀγιότης τοῦ γάμου πηγάζει μόνον ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐλογίας, καὶ ἡ θεωρία, κατ' ἣν πάντοτε δύναται δῆθεν νὰ συναφθῇ ἀληθὲς γάμος καὶ ἀνευ παρεμβάσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος λειτουργοῦ.

Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν σκέψεων ἡμῶν, περιοριζόμεθα ἤδη νὰ σημειώσωμεν ἐκεῖνα μόνον, τὰ ὁποῖα περιέχουσι μεῖζον ὑπὸ κοινωνικὴν ἢ νομικὴν ἐποψίν ἐνδιαφέρον.

Ἐν πρώτοις σημειοῦμεν, ὅτι ἡ μνηστεία κατὰ τὰς ἀνωτέρω σκέψεις ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν τοῦ γάμου. Λέγοντες ὁμως μνηστείαν ἐννοοῦμεν οὐχὶ ἀπλῶς τὴν τυπικὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ συμβολικοῦ δακτυλίου, ἡ ὁποία, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν γάμων, στεροῦνται συνήθως ἡθικῆς τινος σημασίας, ἀλλ' ἐν γένει τὴν σχέσιν ἐκείνην, ἐξ ἧς δύναται νὰ πηγᾷ ἡ ἀναγκαία ἡθικὴ βᾶσις τοῦ ἱεροῦ γάμου, ἡ ἀγάπη τῶν νυμφευομένων. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἀγιότης τοῦ γάμου πηγάζει ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς σοβαρῆς ταύτης σχέσεως, ὅφ' οὓς ὁρους ἐξεθέσαμεν, οὐδὲν ὑπάρχει κατ' οὐσίαν κώλυμα, ὅπως ἀναγνωρισθῇ τὸ κύρος τοῦ πολιτικοῦ γάμου, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἀλλοδαπούς, ἢ τοὺς μὴ ὀρθοδόξους, ὡς ἀνεγνωρίσθη ἤδη κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ 1874 καὶ ἐν Ῥωσίᾳ, ἐν χώρᾳ δηλαδὴ ἡ ὁποία εἶναι ὁμόδοξος ἡμῶν καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα βεβαίως εἶναι ἀσυγκρίτως ἀγνότερον καὶ ἰσχυρότερον ἢ παρ' ἡμῖν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΘ. ΡΟΝΤΗΡΗΣ

ΝΟΥΜΑΣ ΡΟΥΜΕΣΤΑΝ

(συνέχεια)

Καὶ ἐξηκολούθει παίζων ἐπιχώρια ἄσματα ὁ Βαλμαζούρ κατευχαριστῶν τοὺς πάντας. Ἐν τέλει δὲ παύσαντος αὐτοῦ ἡ Ὁρτενσία, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς μετὰ προφανοῦς συγκινήσεως ἤκουεν αὐτόν, θραύσασα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ροῖδο ἀφ' οὗ ἐκρέματο τὸ ἄνθος αὐτοῦ ζωηρόν πορφυροῦν ἔδωκεν αὐτὸ ὡς δῶρον εἰς τὸν μουσικόν, ὅστις λίαν ὑπερφηφάνως ἐκρέμασεν αὐτὸ ἀπὸ τὰς χορδὰς τοῦ ὀργάνου του.

VI

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Τρεῖς μῆνες διέρρευσαν ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ ὄρος τῆς Καρδούης ταξειδίου των.

Ἡ Βουλὴ συνεκλήθη εἰς Βερσαλλίας καὶ προεμήνυε θορυβώδεις τὰς συζητήσεις. Ἐντεῦθεν κάκειθεν προσέτρεχον βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ δι' ἐκτάκτων ἀμαξοστοιχιῶν, ἀπὸ τῶν παραθύρων τῶν ὁποίων προβάλλοντες τὰς κεφαλὰς ἐκραύγαζον, ἐσύριζον τοὺς ἀντιζήλους λέγοντες ὅτι εἰς τὴν βουλὴν θὰ ἴδουν τί θὰ γένη.

Μεταξὺ πάντων διὰ τε τὴν ζωηρότητα καὶ τὸν θόρυβον ἦν ὁ Ρουμεστάν. Ἦδη ἀφ' ἧς εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν εἶχεν ἐκφανῆσαι καὶ δύο λόγους. Πανταχοῦ, ὅπου εὐρίσκετο, εἴτε ἐν τῇ δωματίῳ τῶν ἐπιτροπῶν, ἐν τοῖς σταθμοῖς σιδηροδρόμων, ἐν καπηλείοις, πανταχοῦ ὠμίλει καὶ ὠμίλει διαρκῶς, δεικνύων ὅτι διπλοῦν διττὴν βίον καὶ ὡς δικηγόρος καὶ ὡς πολιτικός, διότι κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ παλαιοῦ του κυρίου Σενιέ, εἰσελθὼν εἰς τὸ βουλευτήριον, δὲν ἀπέβαλε τὰς πρὸς τὰ Ἀνάκτορα συνηθείας του, καὶ κατ' ἐκάστην